

Sajtóanyag – MTA Közgazdaságtudományi Intézet

Németh Nándor (szerk.): Helyi kezdeményezésű gazdaságfejlesztési programok vizsgálata. Esettanulmányok. MTA Közgazdaságtudományi Intézet. KTI Könyvek 14. Budapest. 2011.

Az MTA Közgazdaságtudományi Intézet KTI Könyvek sorozatában megjelent, a HÉTFA – Pannon.Elemző Iroda munkatársai által a Közgazdaságtudományi Intézet megbízásából írt tanulmánykötet alapkérdése az, hogy Magyarország kistelepülésein közösségi eszközökkel növelhető-e a foglalkoztatottság, csökkenthető-e a tartós munkanélküliség, és ha igen, miként. Az adatok azt mutatják, hogy ebben a településkörben, különösen az ország mind társadalmi, mind gazdasági szempontok szerint hátrányos helyzetű vidékein a foglalkoztatottság még az európai uniós átlagban igen alacsonynak számító országos szinttől is – helyenként igen jelentősen – elmarad, míg a tartós munkanélküliség a lélekszamarányuknál jóval nagyobb mértékben „szorult be” ezekbe a falvakba, kisvárosokba. Az eddigi tapasztalatok alapján leszögezhetjük, hogy önmagában sem a piaci, sem az állami, önkormányzati szféra nem tudta hatékonyan és maradandóan orvosolni ezt a problémát: az ország kisebb falvai folyamatosan szegényednek, egyre súlyosabb társadalmi problémák színtereivé válnak, egyre több közösségi feszültség halmozódik fel bennük.

Ezt a jelenséget szem előtt tartva, a kötet szerzői olyan helyi foglalkoztatási megoldásokat kerestek, amelyek lényegüket tekintve ötvözik a piaci és az állami szféra céljait és működési jellemzőit, továbbá megerősítik a helyi közösségeket, s ezáltal igyekeznek feloldani a felhalmozódott társadalmi feszültségeket. A piaci és az állami szféra határterületének vizsgálatából adódóan a szociális gazdaság elmélete és célrendszere adta meg a kötet rendezőelvét.

A kötet részletesen bemutatja és több szempontból elemzi két Tolna megyei falu, Belecska és Kisvejke falugazdasági, helyi gazdaságfejlesztési programját, a nagyrészt e két település foglalkoztatási tapasztalataira épített, a Dél-Dunántúl számos falujában még ma is zajló Sorsfordító – Sorsformáló munkaerőpiaci programot, valamint e munkaerőpiaci program egyik legsikeresebb kezdeményezéseként a szintén Tolna megyei Gyulajon zajló eseményeket. A szerzők e helyi kezdeményezésű gazdaságfejlesztési programokat – a szociális gazdaság, mint sajátos foglalkoztatási szektor jellemzőit kiemelve – az alábbi szempontok szerint értékelték:

- A piaci és az állami szektor között helyezkedik-e el?
- Hosszú távon fenntartható-e?
- Valós szükségletekre reagál-e?
- Helyi erőforrásokat használ-e?
- Közösségi érdeket szolgál-e?
- Új munkahelyeket hoz-e létre?
- Hátrányos helyzetű munkavállalókat foglalkoztat-e, re-integrációt hajt-e végre?
- E hátrányos helyzetű csoportok számára hosszú távon is munkahelyeket biztosít-e?

A kapott eredmények programonként, helyszínenként eltérők.

A kisvejkéi TÉSZ normál piaci vállalkozásként működik, állami forrásokat ma már alig vesz igénybe (induláskor az eszközpark kialakításához hozzájárultak pályázati alapok), kifejezett szociális, közösségi, foglalkoztatási céljai nincsenek, nem is voltak. A helyi erőforrások minél mélyebb és hatékonyabb kihasználása volt a cél, de a haszon azoknál keletkezik, akik az erőforrások tulajdonosai, további jövedelemhez pedig azok jutnak belőle, akik a kialakított piaci körülmények között tudnak venni a termelésben és értékesítésben. Éppen ennek okán a helyi gazdaságfejlesztés folyamata a falu (és a környező falvak) hátrányos helyzetű munkavállalóit (akiknek többsége roma) nem tudta integrálni, velük a helyi gazdasági rendszer csak esetleges kapcsolatokat tudott kiépíteni, viszont a program hosszú távon is fenntartható, önműködő.

A belecskai program egyetlen célt tűzött ki maga elé: megszüntetni a faluban a munkanélküliséget. Az elmúlt bő egy évtizedben mindent ennek rendeltek alá, és a célt el is érték. A rendszer azonban tőkehiányos, így folyamatosan rászorul állami forrásokra; eleinte az eszközpark kialakítása igényelt támogatásokat, ma pedig a foglalkoztatottak bérigénye. A program túlságosan függ az állami támogatásoktól, piaci alapjai ma még gyengébbek a kelleténél, cserében viszont integrálni tudta a hátrányos helyzetű munkavállalói csoportokat, Belecskán erős a munkaerőpiaci re-integrációs hatás, etnikai hovatartozástól függetlenül, viszont a program fenntarthatósága sérülékeny. Belecska programja minden elemében megfelel a szociális (közösségi alapú) gazdaság elméleti jellemzőinek, így itt a szociális gazdaság egy működő példáját sikerült kiépíteni. A Sorsfordító – Sorsformáló munkaerőpiaci program, s benne Gyulaj jellemzői a Belecskán tapasztaltakhoz nagyon hasonlóak, azzal a lényeges különbséggel, hogy a Sorsfordító program keretrendszeréből teljes mértékben kihagyták a fenntarthatóság követelményét, lehetőségét.

A kötet foglalkoztatáspolitikai tanulságai világosak. Falvaink legnagyobb problémája ma az, hogy a hátrányos helyzetű munkavállalói csoportok (legnagyobb tömegben az alacsony iskolázottak és a romák) számára e vidékek nem kínálnak elegendő értékteremtő, piaci értelemben racionális munkalehetőséget, munkahelyet. E munkavállalók jó része hosszú ideje kiszorult az elsődleges munkaerőpiacról, foglalkoztathatóságuk nehézkes, munkavégző képességük megkopott, egy részük nincs is munkára kész állapotban. Nagyon erősen felértékelődik tehát a munkára való testi és szellemi felkészítés, mentorálás, az egyénekekkel, családokkal és közösségekkel végzett szociális munka, a közösségfejlesztés szerepe. Falvaink túlnyomó többsége azonban épp e téren eszköztelen: a hatékony szociális munka és a közösségfejlesztés csak esetlegesen jelenik meg a hátrányos helyzetű munkavállalói csoportok életében. Pedig Belecska és a teljes Sorsfordító – Sorsformáló program példája azt mutatja, hogy ez a szempont elengedhetetlen a sikerhez, e csoportok munkaerőpiaci integrációjához. Épp ellentétes oldalról ugyanezt támasztja alá Kisvejke esete. E falu elmúlt egy évtizede a helyi gazdaságfejlesztés egyik legsikeresebb példája. Ám itt a helyi gazdaságfejlesztés eszközrendszerén belül nem a szociális gazdaság építését választották: a piaci hatékonyság volt a cél, és nem a teljes helyi közösség megerősítése, életszínvonalának emelése, és hiába sikeres a gyümölcstermesztés, a kialakult rendszer ma már képtelen arra, hogy a leszakadt helyi családokat integrálja. Jól mutatja ez egyben azt is, a piaci versenynek kitett vállalati szektor önmagában alkalmatlan arra, hogy a hátrányos helyzetű munkavállalói csoportoknak tömegesen munkát és megélhetést biztosítson. Állam beavatkozásra van tehát szükség, amihez a kötet tapasztalatai alapján jó alapot szolgáltat és működőképes, a közpénzek racionális felhasználását előtérbe helyező keretet biztosít a szociális (közösségi alapú) gazdaság szemlélete.